

Dragoljub Ź. Perić

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Odsek za srpsku knjiŹevnost

dragoljub.peric@ff.uns.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0003-1077-3405>

Originalni naućni rad

UDK 821.163.41.09'398

DOI: 10.19090/MV.2025.16.1.59-78

NASTAVNO TUMAĆENJE USMENE EPSKE PESME *DIJOBA JAKŠIĆA* U KORELACIJSKO-INTERDISCIPLINARNOM KONTEKSTU (potencijal i ogranićenja integrisane nastave)¹

APSTRAKT: Rad predoćava model nastavne interpretacije epske pesme *Dijoba Jakšića* sa stanovišta tematske meђupredmetne korelacije. Kroz dvostruku lokalizaciju, ostvaruje se korelacija sa nastavom istorije, geografije, verske nastave i dr. Obredno-mitološka ravan posluŹila je kao osnov povezivanja s podrućjem *srpski etnos*, odnosno s temom srpski folklor i obićaji. Kao ćinioci objedinjavanja korišćeni su simbolika dara i uzdarja, kao i univerzalni simbolizam braće (blizanaca), koji su osvetljeni u arhetipskom kontekstu.

Ključne reći: tematska meђupredmetna korelacija, nastavna interpretacija, interdisciplinarnost, epska pesma, folklor, simbol, arhetip.

TEACHING INTERPRETATION OF THE ORAL EPIC POEM *DIJOBA JAKŠIĆA* IN A CORRELATED INTERDISCIPLINARY FRAMEWORK (opportunities and constraints of integrated learning)

ABSTRACT: This paper presents a model for a teaching interpretation of the epic poem *Dioba Jakšića* through the lens of a thematic interdisciplinary correlation. By employing a dual localization approach, the interpretation is linked to the teaching of History, Geography, Religious Education etc. The ritual-mythological dimension serves as a foundation for connecting the poem with area *Serbian ethnology*, i.e. with the theme Serbian folklore and customs. The symbolism of giving and reciprocal gifting, along with the universal symbolism of brothers (or twins), is explored within an archetypal framework and utilized as integrative elements in the teaching interpretative process.

Keywords: thematic interdisciplinary correlation, teaching interpretation, interdisciplinarity, epic poetry, folklore, symbolism, archetype.

¹ Elementi ovog rada nastali su kao rezultat istraŹivanja, predstavljenog na seminaru za profesore srpskog jezika i knjiŹevnosti pod nazivom Interdisciplinarno tumaćenje knjiŹevnog dela u nastavi srpskog jezika i knjiŹevnosti u osnovnoj i srednjoj školi (Eduka BGD, Društvo za unapređenje obrazovanja), kat. br. 841 (2018–2021).

1. UVOD: NACIONALNO-PROGRAMSKA KONTEKSTUALIZACIJA PESME

Usmena književnost za vreme pojačanog folklorističkog interesovanja – od perioda romantizma i Vukovog sakupljačkog rada, preko konstituisanja nacionalnih zajednica i etničkih grupa (tokom prve polovine XIX veka) imala je prvorazredni značaj za afirmaciju nacionalnog i kolektivnog identiteta Srba. U Vukovim programskim stavovima, nesumnjivo inspirisanim u početnim fazama rada Herderovim nacionalno-romantičarskim idejama (up. Kleut 2012: 117–134), ali i opštim društvenim strujanjima na evropskom tlu, za vreme velikih buna i ponovnog konstituisanja srpskog etničkog bića, pojam *narodni* kod Vuka poprimio je specifično društveno-konstitutivno „etničko, socijalno i vrednosno značenje”, pri čemu pesme koje je pripremio za štampu on određuje kao „nacionalne prostonarodne serbske”, odnosno „nacionalne pjesne” (Kleut 2012: 121). Posebnu pažnju i glavni fokus, u tom kontekstu, dobijaju pesme sa samog kraja prve njegove zbirke – upravo epske junačke (ili, kako ih je on nazvao – muške) pesme, za koje, što je ilustrativno značajno, u poslednjoj rečenici predgovora prvoj *Pjesnarici* (1814) tvrdi da „i sad u prostom narodu soderžavaju nekadašnje bitije Serbsko, i ime” (Stefanović Karadžić 1965: 44).²

Vukov filološki i folkloristički nacionalno-ideološki rad i angažman kao dobar primer zdravog, predanog i nesebičnog nacionalizma i patriotizma postali su uzoriti model docnijim sakupljačima i Vukovim sledbenicima, što je, vremenom, odvelo u drugu krajnost – bespogovornog usvajanja Vukovih koncepata (pre svega, vukovski postavljenog načela istoričnosti, odnosno hronološkog poretka pesama u zbirci kao privilegovanog i kao osnove većine potonjih podela pesama na cikluse – v. Kleut 1990), čak i kada oni nisu bili besprekorno izvedeni niti potpuno funkcionalni. Saodnosno odsustvu definitivnog rešenja u pogledu grupisanja pesama, i nastavni planovi i programi su, u tom smislu meandrirali, prateći obrazovne politike i dominantne ideologije koje ih kreiraju.

Kada je reč o zastupljenosti i reprezentativnosti dela usmene književnosti, ali i o njihovoj (ne)kompatibilnosti ciljevima i zadacima, odnosno neadekvatnosti

² Zanimljivo je da Vuk kasnije odustaje od ovakvih postavki i u predgovoru četvrtoj knjizi lajpciškog izdanja (1833), on kaže „u istoriji se gleda istina, a u pesmama se gleda kako je izmišljeno i namješteno”, zbog čega u epskim pesmama ne treba tražiti „istinite istorije” (SNP IV 1988: 407). Za razliku od toga, neki evropski istoriografi Vukovog doba, poput Rankea, za srpsku epsku pesmu zadržavaju poseban tretman prvorazrednog istorijskog izvora: „Vrlo je značajno ovde i to kako je pesma zauzela istoriju narodnu, te kako je time tek istorija postala narodno imanje, iako je tako živim spomenom spasena od zaboravljanja” (Ranke 2019: 84).

planiranim nastavnim sadržajima i ishodima u nereformisanim nastavnim planovima i programima (pre 2003. godine), obično je isticana nepodudarnost broja tema i književnoteorijskih pojmova koje treba, na primerima datih dela, usvojiti (Pasternak 2010: 25). Nije mnogo drugačija pozicija ni status usmene književnosti ni kada je reč o reformama kurikuluma osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u poslednjih dvadesetak godina, niti tokom pretposlednje velike reforme (2007–2013). Autori tih programa susretali su se, kako sami svedoče, s ostrim primedbama i kritikama, vezanim za dela usmenog postanja, koje su se, kako se insinuiralo, odnosile na njihovu arhaičnost, ali i postojanu nacionalnu orijentisanost, dok su ta dela, uprkos svemu, u tim istim programima bila bogato zastupljena i čvrsto pozicionirana, kao dela od posebnog nacionalnog značaja.³ Tako je svaki tematski krug bio zastupljen (najčešće) dvema junačkim pesmama, uz preporuku da se ostale epske (ili epsko-lirske) pesme rade na reprezentativnim primerima pesama – u izboru, što čini devet programom datih pesama (od kojih je među obavezima uvek bila i *Dioba Jakšića*), kao i desetak pesama u lektirnom izboru,⁴ dakle, reprezentativan korpus identitetski

³ Najpre, dovođilo se u pitanje „u kojoj se meri narodna književnost, sa mnoštvom arhaičnih i drugih nepoznatih i manje poznatih reči i pojmova može čitati i učiti u osnovnoj školi i koja sve znanja nastavnik treba da poseduje da bi sa učenicima tumačio tekstove koji su zbog svog leksičkog korpusa manje razumljivi, a da se izbegne uvođenje tzv. adaptiranih odlomaka”. Takođe, problematizovano je i to „da li je neophodno insistirati na delima koje bude i podstiču rodoljubiva osećanja, veličaju duh predaka, ističu značaj naše istorijske prošlosti, običaje i tradiciju srpskog naroda, ili je takvo obrazovanje suviše nacionalno orijentisano, što se nedobronamerno može protumačiti i kao odstupanje od podsticanja na razumevanje među ljudima, humanost i ravnopravnost, međusobnu toleranciju, izbegavanje konflikta i sl.” (Mrkalj 2011: 70). Autori ovih programa, tom prilikom, odoleli su pritiscima i program je preživeo, uz izvesne adaptacije, mahom terminološke prirode (pojam neistorijskih pesama je, s dobrim razlogom, ukinut kao neadekvatan, pojam ciklusa zamenjen je pojmom tematski krug, pojam pokosovskih pesama je doveden u pitanje kao neprecizan, s obzirom na dve kosovske bitke, 1389. i 1448). Međutim, ta druga grupa primedbi, iako neopravdana, a samo prividno na mestu, suštinski je ugrozila status i pozicioniranost usmene književnosti u najnovijim (aktuelnim) nastavnim programima za osnovnu školu, tako da su neke pesme, izrazito nacionalno obojene (pramera radi, *Marko pije uz ramazan vino* – nekada rađena u prvom razredu srednje škole), sada isključene iz novih programa.

⁴ Po razredima i oblastima, pesme su raspoređene na sledeći način:

– peti razred – „Narodna pesma: *Sveti Savo*; Narodna pesma: *Ženidba Dušanova*; Epske narodne pesme starijih vremena (o Nemanjićima i Mrnjavčevićima) (izbor)”; (Pravilnik V: 9);

– šesti razred – „Narodna pesma: *Smrt majke Jugovića*; Epske narodne pesme o Kosovskom boju (izbor); Narodna pesma: *Marko Kraljević ukida svadbarinu*; Epske narodne pesme o Marku Kraljeviću (izbor)” (Pravilnik VI: 6);

bitnih i nacionalno prepoznatljivih pesama. U srednjoj školi, ukupan korpus epskih pesama reprezentovan je samo programom prvog razreda, sa svega sedam pesama.⁵

U najnovijim programskim sadržajima (od 2020), precizirane su, u okviru „domaće lektire”, pesme kojima su dati tematski krugovi predstavljeni. Tako je u petom razredu *Ženidba Dušanova* svedena na adaptirani odlomak,⁶ dok je u sedmom razredu, *Diobi Jakšića* priključena pesma *Smrt vojvode Prijezde* u okviru pokosovskog tematskog kruga (uz jednu pesmu po izboru), a među reprezentativnim usmenim epskim pesmama o hajducima i uskocima, uz pesme *Mali Radojica* i *Ivo Senković i aga od Ribnika*, našle su se i pesme *Stari Vujadin*, *Starina Novak i knez Bogosav*, kao i *Ropstvo Janković Stojana*.⁷ Veće programske izmene evidentne su i među sadržajima osmog razreda, gde su se našle, sem dragocene Višnjićeve pesme *Početak bune protiv dahija* još dve njegove „narodne epske pesme novijih vremena” – *Boj na Mišaru* i *Boj na Čokešini*.⁸

Dioba Jakšića zadržala je svoje mesto kako u osnovnoškolskim (sedmi razred), tako i u srednjoškolskim programima (prvi razred, gde je, u najnovijim izmenama, praćena i svojom manje uspelom tematskom varijantom), kao usmena hronika višeg reda o sudbini srpskog naroda, oličena u neslozi velikaša, migracijama i unutrašnjim porodičnim sukobima. Očito, pesma je bila značajna i agrafijskoj zajednici Srba pod turskom vlašću, potom građanstvu i čitavom narodu, stoga i autorima najnovijih školskih programa, kako zbog svoje slojevite i univerzalne simbolike, tako i iz nacionalno-ideoloških razloga, zbog svoje čvrste utemeljenosti u sistem vrednosti zajednice koja ju je čuvala u svojoj usmenoj memoriji, tako i zbog svoje reprezentativnosti, važnosti idejnog plana, kao i zbog svoje umetničke vrednosti.

– sedmi razred – „Narodna pesma: *Dioba Jakšića*; Epske narodne pesme pokosovskog tematskog kruga (izbor); Narodna pesma: *Mali Radojica*; Narodna pesma: *Ivo Senković i aga od Ribnika*; Epske narodne pesme o hajducima i uskocima (izbor)”; (Pravilnik VII: 7);

– osmi razred – „Narodna epsko-lirska pesma: *Ženidba Milića barjaktara*; Narodne epsko-lirske pesme (izbor); Narodna pesma: *Početak bune protiv dahija*; Narodne epske pesme novijih vremena (tematski krug o oslobođenju Srbije i Crne Gore)” (Pravilnik VIII: 6).

⁵ Taj izbor čini samo pet epskih pesama u okviru podoblasti „Narodna (usmena) književnost” (za koju je, u celosti, bilo predviđeno 12 časova), i to: *Kneževa večera* (zapravo, reč je o fragmentu pesme), *Marko pije uz ramazan vino*, *Dioba Jakšića*, *Ropstvo Janković Stojana* i *Boj na Mišaru*, dok su im pridružene, u okviru poglavlja „Uvod u proučavanje književnog dela”, bile još i pesma *Banović Strahinja*, kao i balada *Hasanaginica* (up. Pravilnik gimn. 14–15).

⁶ B. Pravilnik 5 (2016–2018).

⁷ Up. Pravilnik 7 (2019–2020): 5.

⁸ Pravilnik 8 (2019): 5.

Kada je reč o prvom susretu učenika s ovom pesmom u nastavnom kontekstu (sedmi razred), već na prvi pogled postaje jasno da je, saodnosno preporukama autora priručnika *Negovanje kulture srpskog naroda i razvijanje nacionalnog identiteta* (2024), poželjno uspostaviti međupredmetnu korelaciju sa predmetima poput istorije, geografije, verske nastave itd. Pritom, tematski sadržaji pesme dobro korespondiraju i najadekvatnije bi se mogli situirati (tematsko-integrativnim pristupom) u tematsko međupredmetno područje 5 *Srbi kroz istoriju i srpski kulturni prostor*. Ishodi tematske međupredmetne korelacije za ovo područje predviđaju „na kraju tematskog područja učenik će biti u stanju da:

- izvodi zaključak o značaju srpske srednjovekovne državnosti i izdvaja najistaknutije ličnosti epohe,
- objasni uzroke, tok i posledice istorijskih i savremenih migracija na razmeštaj Srba u regionu i svetu,
- uoči i objasni promene granica srpskih država u srednjem veku...” (2024: 13).

To bi bilo relativno lako ostvarivo kada bi se navedeni ishodi odnosili na gradivo šestog razreda – kada se, u okviru časova istorije i obrađuje tema „Srpske zemlje u poznom srednjem veku”. Posmatrana pesma predviđena je Pravilnikom tek u sedmom razredu. Stoga, nastavnicima jedino ostaje da se pozovu na prethodno poznavanje istorije, koje bi, posredstvom ove pesme, sistematizovali, aktuelizovali, proširili i produbili novim informacijama i uvidima o plemićkoj porodici Jakšića i njihovom značaju za srpsku istoriju feudalnog doba.

2. ISTORIJSKA LOKALIZACIJA PESME

Lokalizovanje epske pesme predstavlja neophodnu metodičku predradnju, kojoj se pribegava pre nastavnog rada na tekstu (publikovanom zapisu) pesme. Ona podrazumeva (dvostruko) kontekstualizovanje pesme – najpre u okvire datog tematskog kruga, kao i društvenoistorijske okolnosti i događaje, kada je istorijski prototip određenog epskog junaka živeo i delovao (up. Nikolić 2009: 572).⁹

⁹ M. Nikolić piše o „dvostrukom lokalizovanju” epske pesme, razlikujući pritom situiranje pesme u tzv. tematski krug od kontekstualizovanja u „društvene i istorijske okolnosti iz kojih potiču opevani događaji i ličnosti” (2009: 572). Međutim, kako su tematski krugovi određivani na različite načine, postoji mnoštvo različitih kriterijuma grupisanja pesama u tematske krugove, ovo razgraničavanje deluje veštački jer je tzv. pokosovski ciklus/tematski krug identičan krugu pesama o Brankovićima, Jakšićima, Crnojevićima (P. Popović, V. Jovanović, V. Đurić i dr) i drugim feudalcima koji su živeli i delovali posle Kosovske bitke (up. Kleut 1990: 106).

Kada je o Jakšićima reč, saznanja i svedočanstva nepotpuna su i fragmentarna. Epska braća i istorijske ličnosti (D)mitar i Stefan/Šćepan Jakšić (varijantno – Bogdan) u junačkoj epici i istoriji sinovi su kapetana Jakše Brešića, čiju je sudbinu obeležila seoba sa zavičajnih poseda i vazalstvo kralju Matijašu (nakon 1459). U Ugarskoj braća dobijaju, za svoje ratne zasluge, posed Nadlak (Maretić 1966: 168). Obojica stradaju herojskom smrću – Dmitar 1486, vraćajući se iz Carigrada, gine kod Smedereva, *na mostu* preko Jezave,¹⁰ dok je Stefan poginuo u Beču 1489. godine (v. Maretić 1966: 168). Njihove seobe, reprezentativne i za kolektivnu sudbinu i za potonja raseljavanja Srba, kao i njihov ratnički život i junačka smrt, učvrstile su junačke biografije braće Jakšić i doprinele njihovoj epskoj popularnosti. Ovi likovi u junačkoj i pripovednoj epici obično se povezuju sa nekoliko internacionalnih motiva ili tipskih sižejnih modela: sukob braće prilikom deobe poseda, bratoubistvo, zavada (zbog nesuđene neveste ili žena), iskušavanje vernosti ljubav i spasavanje sestre iz zarobljeništva. Posredstvom ovako izvedenog postupka lokalizacije, relativno se lako dâ uspostaviti korelacija sa nastavom istorije (tema „Srpske zemlje u poznom srednjem veku”), odnosno geografije (nastavna jedinica „Srbija kao deo sveta: migracije, etnička heterogenost i integracioni procesi” – up. *Negovanje kulture...* 2024: 354).

Kako su se Jakšići odselili iz otadžbine, ova seoba mogla je predstavljati osnov njihovog anahronog povezivanja sa prostorima južne Rumunije i Moldavije. Kasnije, Stefanov i Dmitrov sin dele posed svojih očeva, tako da je moguće da se u pesmi ta potonja deoba retroaktivno vezala sa sinova za očeve. Oko podele pomenutih teritorija (Karavlaške i Karabogdanske), u pesmi *Radul Beg i bugarski kralj Šišman* (SNP II: br. 75), zavadila se braća Mirča i Radul(-beg). U istorijskim izvorima beleži se, međutim, sukob sinova Radula Basarabe, Mirče i Dana, oko prestola, a poznato je i da su se Radul IV (gospodar Karavlaške) i Bogdan III (vladar Karabogdanske, tj. Moldavije) sukobili oko granica (up. Dizdarević Krnjević 1997: 89), što ulazi u krug činilaca anahronog vezivanja teme zavađene braće za Jakšiće. Odabirom braće Jakšića kao nosilaca sukoba siže dobija izvesnu istorijsku zasnovanost.¹¹

¹⁰ Prizor neodoljivo podseća na udes koji je junak izbegao u pesmi.

¹¹ Epska pesma egzistira u svojim varijantnim krugovima podvrgnuta simultanim dvostrukim, suprotno usmerenim procesima istorizacije i mitologizacije. „Istorizacija sižea, povezivanjem priče sa imenima [...] velikaša Jakšića iz XV veka isto je tako uobičajena u narodnim pesmama kao i povezivanje radnje sa nepoznatim ljudima”. Pritom, „da li je istorizacija [...] bila motivisana nekim stvarnim događajima, za interpretaciju pesme nije bitno” (Kleut: 2012: 167).

3. TEMA ZAVADE BRAĆE I NJEN KORELACIJSKI POTENCIJAL

Pesma aktuelizuje jednu od najpopularnijih internacionalnih tema – sukob braće, pri čemu se povod i uzrok, na prvi pogled, minimalizuju i svode na imovinu nevelike materijalne vrednosti – konja i sokola. Paradoksalnost podele očita je: velike teritorije podeljene su bez problema, a sukob se zameće oko neznatnog – vlasništva nad životinjama, što je i svojevrsni signal da njihovu vrednost treba tražiti na nivou (statusnog feudalnog i patrijarhalnog) simbola. Dragutin Kostić podseća na to da je feudalni sistem nasleđivanja u pogledu prvenstva među bratom jasno određen načelom primogeniture: “konj i soko (kao i oružje očevo) pripadalo je, kao znak naslednog plemstva najstarijem sinu” (nav. prema: Dizdarević Krnjević 1997: 88). Međutim, u patrijarhalnom društvu, prvenstvo nije tako jasno: višak pri deobi – označavan kao *starješinstvo* – ide viđenijem i uglednijem bratu, nasledniku domaćina (Bogišić 2004: 106). Identična reč upotrebljena je u pesmi kao pravo vlasništva nad konjem i sokolom: *Dmitar ište konja starješinstvo / Vrana konja i siva sokola, / Bogdan njemu ne dâ ni jednoga* (SNP II 1988: br. 98, st. 26–28). Dve norme – feudalna i patrijarhalna, anahronim povezivanjem i stapanjem slojeva različite starine, amalgamisale su se i poistovetile.

Epsku naraciju o deobi braće, praćenu zlovoljom, surevnjivošću i mržnjom, posreduje pevač kome su prikazani događaji nepojmljivi i šokantni. Vuk je, po sopstvenom svedočanstvu, pesmu prvi put čuo od svog oca Stefana, čoveka „pobožnog i zbiljskog” (SNP IV 1988: 404), koji je sa svojim bratom Tomom živeo u skladnim odnosima i kome su zla krv bratskih zavada, sukobi i podele daleki i dehumanizujući. Deoba se sa stanovišta tradicionalne kulture Srba shvata kao nesreća, „žalost”, šteta po sve članove jer znači slabljenje moći porodične zadruge.¹² Ovaj događaj prelomljen je kroz sudbinu čitavog naroda: deoba braće tako postaje simbol, ali i sinegdoha – tipičan primer sveopšte nesreće naroda, oličene u neslozi njenih vladara, predstavljenih Jakšićima. Ona je čudo jer atak na brata svedoči o poljuljanim temeljnim vrednostima zajednice. Izmeštena na kosmičku ravan, *dijoba* braće dobija simbolički smisao i postaje *čudo veliko*, zlo koje kancerozno razara društvo, počev od porodice kao elementarne ćelije.

Dešavanja u pesmi kreću se na ivici jednog od najvećih zločina – bratoubistva, odnosno, za tradicionalnu kulturu jednako strašnog i neshvatljivog čina trovanja devera. Otuda, internacionalni motivi (anticipiranog) bratoubistva (tematizovani u legendi o Kainu i Avelju, Sofoklovoj tragediji *Antigona*, bugarštic

¹² U Crnoj Gori „drži se kao da je šteta da se dijele i svi ih nagovaraju da se nikako ne dijele ako se kućna nesloga može odaljiti” (Bogišić 2004: 93).

Marko Kraljević i brat mu Andrijaš i sl.), te motivi velikoga (smrtnog) greha (*od Boga je velika grijota*), čuda, krivice, žrtvovanja, kazne i sl. pokazuju se zahvalnim za korelacijsko-integracijsku obradu u tematsko-integrativnom pristupu sa sadržajima verske nastave. U narednom obrazovnom ciklusu – u srednjoj školi, interpretacija pesme mogla bi se proširiti i produbiti unutarpredmetnom korelacijom sa prethodno usvojenim sadržajima iz oblasti književnosti. Anđelija greh trovanja devera najpre samerava religijskom normom – kao greh (*Od Boga je velika grijota*), a potom društvenim normama (*A od ljudi pokor i sramota*). Težina greha predočena je slikom budućeg života, pod žigom zločinca. Slično tome, u usmenopoetskoj i književnoj tradiciji stravičnim prizorima kažnjavanja grešnika posle smrti samerena je veličina počinjenoga greha (npr. u krugu religiozno-moralističkih pesama o kažnjavanju grešnika u paklu – *Ognjena Marija u paklu* SNP II 1988: br. 4 i varijante), koje bi ove pesme prilikom interpretacije mogle biti aktualizovane (recimo, u istraživačkim zadacima). Slično tome, s učenicima prvog razreda srednje škole mogla bi se uspostaviti analoška veza prilikom tumačenja Danteovog *Pakla* (krug VII, pojas prvi), u kome se, u Flagetontu (reci ključale krvi), zloplate „nasilnici protiv bližnjega svoga” (v. Dante 1996: 63–67).

4. SIMBOLIKA ČAŠE MOLITVENE – LJUBINOG DARA U PESMI *DIJOBA JAKŠIĆA*

Prevazilaženje tragične krivice i rešenje moralne krize, plemenita ljuba Anđelija pronalazi na obredno-socijalnoj ravni, simboličkom razmenom dara i uzdarja, o čemu je u literaturi o pesmi već pisano (v. Dizdarević Krnjević 1997: 71–108; Ilić 2006: 378–383; Kleut 2012: 166–175). Osnovna argumentacija ukazuje na obredno-simbolički značaj čaše molitvene. Prateći Vukovo postepeno upoznavanje sa svatovskim običajima u Crnoj Gori, kao i postepenu kristalizaciju njihovih elemenata (*čaša molitvena – dobra molitva*) u njegovim svedenim etnografskim opisima (*Srpski rječnik* [1852], *O Crnoj Gori, Život i običaji naroda srpskoga*), autorke ističu značaj čaše molitvene kao sasude dobrih želja, ali i žižnog mesta svadbene obrednosti prilikom nevestinog napuštanja očevog doma. Najpre, čašom molitvenom neraskidivo su, u trenutku venčanja, povezani dever i snaha. Brat, a posebno dever,¹³ tokom svadbe, imaju ulogu medijatora – prvi je izvodi iz svog roda

¹³ Uloga devera tokom svadbe i u budućem bračnom životu mlade neveste izuzetno je značajna, a dever je nosilac čitavog kompleksa obrednih radnji na svadbi i posle nje. On je sakralizovan svojom obrednom funkcijom, neko koga povezuje sa mladom zajedničko iskustvo, opredmećeno u čaši molitvenoj i magiji dodira (iz čaše, poslednja, otpije malo

i predaje je, drugi je prima i prevodi u novu porodicu.¹⁴ Iz čaše se obrede svi svatovi i otpijaju iz nje „ne dodirujući čaše” (tabu dodira), konačno dever ispija ostatak i uzevši je, predaje je nevesti (simboličko povezivanje dodirom) „za spomen” (*Rječnik* 1952: 124). Čaša, nakon toga, ostaje isključivo u njenom vlasništvu – u njoj je koncentrisana magijska snaga očevog blagoslova, kao i slutnja srećnog i plodnog budućeg života u novom domu:

„Obred dobra molitva u svojoj je suštini ritualno davanje blagoslova, retorskom zdravicom, pesmom i predmetima (hlebom i vinom), čija je ritualno-magijska funkcija poznata i izuzetno rasprostranjena u hrišćanskom obredu, ali i u drugim religijama [...] Uz nevestu, koja blagoslov prima, naglašena je uloga devera kao posrednika u primanju blagoslova. Davanje dobre molitve, koja je u osnovi apstraktan verbalni čin, praćeno je konkretnim radnjama i davanjem predmeta – čaše [...] Čaša je simbol dobre molitve (blagoslova), u neku ruku relikvija“ (Kleut 2012: 172).

Zametnut na nivou simbola, sukob se simboličkom razmenom dara i uzdarja i razrešava: na Anđelijin dar, Bogdanu se „ražalilo”, tako da joj, bez reči, velikodušnim gestom, poklanja konja i sokola,¹⁵ prepoznajući veličinu žrtve. U tom prepoznavanju ima i poistovećivanja – i Bogdan mnogo šta žrtvuje, uslovljen veličinom dara – svoje pravo naslednog plemstva i „starešinstva”.¹⁶

Uzdarje mora biti adekvatno daru, recipročne vrednosti i značaja. Saodnosno tome, i u metodičkim pristupima ovoj pesmi, motiv razmene dara i uzdarja prepoznat je kao jedan od dominantnih činilaca objedinjavanja nastavne

nevesta, „a za nju ispije svu dever”, a potom je predaje mladi – nav. prema Kleut 2012: 171), neko na koga je ona upućena tokom obreda, kao i prvih godina bračnog života, neko ko joj je emotivno bliži u novome domu više i od muža.

¹⁴ Date svatovske uloge i pomenuti elementi svatovske obrednosti, holističkim pristupom, mogli bi se dalje povezivati sa tematskim međupredmetnim područjem *Srpski etnos*, oblast „Srpski folklor i običaji”, odnosno temama Narodni običaji koji prate najvažnije životne događaje – peti razred, Praznici i svetkovine, u okviru šestog razreda, odnosno Srpski folklor i igre u sedmom razredu (v. *Negovanje kulture...* 2024: 5, 324–326). Predložak bi mogli biti i prethodno čitani odabrani odlomci iz Vukovog dela *Život i običaji naroda srpskoga* (1867, 1957), vezani za svadbu (ženidbu), npr. odlomak o deveru (v. 1957: 314).

¹⁵ Pritom, ne pominje se da li Bogdan uzima Anđelijin dar. Scenu prožima snažna emocija: „Dar koji ljuba nudi obavezuje na uzdarje, a istovremeno treba da podseti na prvi susret neveste i devera, na trenutak kada je dever, učešćem u dobroj molitvi, prihvatio obaveze prema budućoj snahi” (Kleut 2012: 174). Samo se ističe plemeniti gest odricanja, velikodušno poklanjanje konja i sokola (v. Dizdarević Krnjević 1997: 93).

¹⁶ Detaljnije o tome – v. Kleut 2012: 174.

interpretacije, elemenat posredstvom koga se relativno lako hermeneutički otključavaju i predočavaju ostali elementi strukture i značenja ove pesme.¹⁷

5. SIMBOLIKA KONJA I SOKOLA – DEVEROVO UZDARJE NEVESTI

Ratnički konj i soko,¹⁸ zajedno sa ruhom i oružjem, predstavljaju tipične lične (privatne), epske atribute (v. Detelić 2008: 128). Nezavisno od toga da li su lični ili javni (poput porodice, dvora ili grada – Detelić 2008: 128), junački atributi čine sastavni deo identiteta epskog junaka. Stoga, odričući se konja i sokola – svojih junačkih atributa, junak se zauvek povlači iz društva ratnika i samovoljno lišava junačkog statusa prinoseći žrtvu koja uopšte nije mala; on tim odricanjem „nestaje sa epske pozornice, nepovratno razdvojen od svog viteškog znamenja” (Samardžija 2008: 73). Vrani konj obeležen je htonskom simbolikom; kao životinja koja prelazi velike razdaljine, dobio je tipsku simboliku „medijatora i psihopompa” (Pešikan-Ljuštanović 2002: 47). Osim ustaljenog simbolizma htonske medijacijske životinje, aktivne na granici svetova, konj je u ovoj pesmi poprimio, s jedne strane, još i feudalnu simboliku naslednog plemićkog dostojanstva, odnosno, s druge strane, postao je patrijarhalni simbol starešinstva u porodičnoj zadruzi u najmlađem sloju tradicije (kojoj pripadaju pevač i slušaoci).¹⁹

Ptice su univerzalni medijatori duž kosmičke ose u mitu i folkloru, posrednici između *gornjeg* i *donjeg sveta* (Dizdarević Krnjević 1997: 95). Soko u svom slojevitom simbolizmu razvija slična simbolička značenja kao i konj – dok konj svoja medijacijska svojstva ispoljava po horizontali, soko povezuje svetove vertikalom, spajajući *gornji svet* i *svet ljudi*. U folkloru, on je tipska metafora mladoženje u svatovskim pesmama, ali i mladoga pokojnika u tužbalicama (Gura 2005: 511–512). U usmenoj epici, obično se „soko identifikuje sa najboljim epskim junacima” (Samardžija 2008: 76). U pesmi *Dijoba Jakšića* soko postaje oličenje nebeskog principa, nasuprot oponentno postavljenom htonskom (ženskom,

¹⁷ Otuda, Ilić predlaže da u nastavnom radu na ovoj epskoj pesmi upravo „motiv darivanja bude u žiži analitičko-sintetičkih sagledavanja vrednosti takvih dela kao ishodište njihove nastavne interpretacije” (2006: 383).

¹⁸ Sokola S. Samardžija ubraja među ostale atribute (2008: 74).

¹⁹ Zanimljivo je da se u drugoj pesmi s ovom temom, zabeleženom prema pevanju Todora Ikova iz Pipera (*Opet dijoba Jakšića* – SNP II: br. 99) drugi brat je neoženjen („*Kad on nema ni sestre, ni majke, / „Za ljubu mu ni pomena nije*” – st. 23–24), dok u poznatoj varijanti Stefana Karadžića ne vidi se da li je Bogdan oženjen (ili se njegova ljubav ne pominje). Izostanak bračne inicijacije bi, samim tim, osporavao i njegovo pravo legitimeteta na poziciju starešine zadruge.

podvodnom), načelu, oličenom u utvi zlatokriloj.²⁰ Univerzalni simbolizam sokola kreće se u rasponu od izrazito pozitivnih značenja, kao kraljevski, solarni simbol i zoomorfna hipostaza boga Horusa, odnosno boga sunca Ra, sve do negativnog srednjovekovnog simbolizma – oličenja kukavičluka, slabića i kvarioca u bestijarijima i emblematici (Biderman 2004: 364).²¹ Suprotno tome, zlatna utva koja zaranja u vodene dubine simbol je zalazećeg sunca i jedan od atributa Ašvina (v. Nodilo 1981: 192). Kako se potonja simbolička i alegorijska semantizacija životinja izvodi na osnovu njihovih realnih osobina (izgleda, načina ishrane, izbora plena i sl.), ispitivanje ornitološke simbolike sokola i utve pokazuje se zahvalnim za korelaciju sa nastavom biologije, ekologije, turizmologije, geografije i dr.²²

6. ANTAGONIZAM MITSKE BRAĆE BLIZANACA I EPSKA STILIZACIJA SUKOBA JAKŠIĆA

Kosmički početak pesme, dijalogom sa nebasa, gradi mitološki poetski paspartu (*Mjesec kara zvijezdu Danicu*: / „*De si bila, zvijezdo Danice?* / „*De si bila, de si dangubila?* / „*Dangubila tri bijela dana?*” – SNP II 1988: br. 98, st. 1–4): Zvezda Večernjača zaustavlja se na svome putu, zatečena scenom deobe i anticipiranim zločinom. Ona netremice posmatra neobični prizor, strepeći da li će do najavljene strahote doći. Pesma počinje uprizorenom nevericom, povezanom sa zlom deobe, bratske omraze i surevnjivosti. Mesec i zvezda Danica prikazani su analogno njihovim tipskim ulogama u folkloru – kao brat i sestra. Njihov susret s

²⁰ Ornitološki simbolizam opozitnih ptica prisutan je i u eshatološkom predanju: patka, s negativnom, ženskom htonsko-medijacijskom simbolikom suprotstavljena je sokolu/kopcu. Po nagovoru đavola, ona pokušava da ukrade zemlju od boga prilikom stvaranja sveta, ali je kobac sprečava. U svatovskim pesmama utva simbolizuje nevestu, dok je mladoženja supstituisan sokolom (Gura 2005: 500–502). Analogija binarnih opozicija muškog i ženskog načela, oličenog u ljubi, nahuškanoj na devera, sa sokolom, puštenim na utvu, potpuna je, s tim što u pesmi životinje menjaju svoje predznake. Združene, dobijaju udvostučenu sugestivno-simboličku moć, prenoseći „opomenu iz gornjeg sveta „poruka’ se prenosi dodirom, lančano: utva je ‘predaje’ konkretizovanu posredstvom žrtve sokolu, a ovaj Dmitru” (Dizdarević Krnjević 1997: 106).

²¹ „Tamo se veli kako on u blagom letu obleće oko trga gde se prodaje meso kako bi grabio ostatke, što predstavlja čoveka koji brine samo da ne ostane gladan. ‘Soko se plaši kada ugleda veće ptice, stoga vreba slabe piliće da bi ih lovio. Tako se i slabići približavaju nežnim mladim ljudima i navode ih na porok’.” (Biderman 2004: 364).

²² Povezivanje sa nastavom biologije, geografije, ispitivanje staništa, načina života i sl. kao istraživački zadatak i korelacijski kontekst sami se po sebi nameću. Jedan od zaduženih učenika mogao bi pripremiti osnovne informacije o načinu života, zastupljenosti, populacionim odlikama i sl. ove životinjske vrste, poput: www.turistickiklub.com/sadrzaj/sivi-soko.

večeri, u nedoba, tradicionalno je loš predznak i otpočetka značenjski sugerise nesreću, tragiku, smrt.

Iz nebeskih sfera (mitološki prolog), dešavanja se spuštaju i „počovečuju”, konkretizujući priču o čudu zlom bratske zakrvljenosti. Iz tih sfera, u nekakvom mitskom pratektu, pao je na zemlju i arhetipski par braće, koji odmah počinju da se dele.²³ Pobožni kazivač (Stefan Karadžić), iz kosmičke (Daničine) perspektive šokiran je zlom deobe, pri čemu „jednom pokrenuto čudo zla povlači lančanu dekompoziciju utvrđenih odnosa i preti raspadom celine poretka” (Dizdarević Krnjević 1997: 96).

Deoba je čudo. Čud(oviš)ni su i njeni rezultati: sokolovo stradanje od ptice – lovine (utve zlatokrile) sred gorskoga jezera, njegovo progovaranje; neočekivano, sudbinsko lomljenje nogu konja na čekmek-ćupriji (graničnom mestu kopna i vode, urbanizovanog i divljeg prostora *par excellence*). Nosioći te deobe najpre su prostorno obeleženi, saodnosno pripadajućim im lokusima:

„Dmitar uze zemlju *Karavlašku*,
„*Karavlašku i Karabogdansku*,
„I sav Banat *do vode Dunava*;
„Bogdan uze Srijem zemlju ravnu,
„Srijem zemlju i ravno Posavlje,
„I Srbiju do Užica grada;
„Dmitar uze *donji kraj od grada*
„I Nebojšu *na Dunavu kulu*;
„Bogdan uze gornji kraj od grada
„I Ružicu crkvu nasred grada. (SNP II 1988: br. 98, st. 13–22, istakao D. P.)

Otpočetka, prostornim kodovima, uspostavlja se vezivanje niza obeležja *crni, donji, vlažni, vodeni* za Dmitra (izvedenog od Dimitrije, grč. Δημήτριος – Zemljin [Demetrin] rod, onaj koga je podarila zemlja i sl). Bogdanu (božanskome bratu i solarnom junaku), svedenom u pesmi na kroki, suprotno tome, pripali su *svetli, gornji, sakralni* prostori – *Ružica crkva nasred grada* (simbolizam središnjeg sakralnog prostora) i epska *Srijem zemlja ravna* – zemlja bogatstva i plodnosti. Saodnosno načelu *Nomen est omen* brat koji je bliži zemlji (smrtni, više ljudski nego božanski), pozajmljen iz mitološkog arhetipskog obrasca, vezao je uza sebe prvenstveno htonski, negativni, smrtni spektar i sudbinu u božanskom paru mitskih

²³ „Dva brata u Nebojši do Stojnoga Biograda imaju na čelu obilježje onih dvaju božanskih bića, koji Arijcima predstavljahu prvi i drugi trak zore koja se bijeli ili, takogje, prvi trak sunca koje ishodi i zadnji trak sunca zalazi, drugom riječju, praskozorje i suton [...] Oni se svagjaju. Mlagji tone u noć, i gine na očigled starijega, koji je smatran neumrlim. Pošto je sreća povoljna jednome, a drugome uda, pjesma njih iznosi, gdje dijele očevinu.” (Nodilo 1981: 188).

blizanaca (poput Dioskura, Ašvina, Eteokla i Polinika, Romula i Rema i sl.). On je smrti najbliži, ali smrti uspeva da izbegne. U obradi ove teme u pesmi Todora Ikova (SNP II 1988: br. 99) brat koji radi o glavi svoga brata (Šćepan Jakšić) zadobije smrtnu ranu, ali ga plemeniti brat (Mitar) spasava i izvida. To je, smatra Nodilo, ujedno i jedna od drevnih funkcija Ašvina – „vidilaca i vidara” (1981: 189). Pritom, u razmatranoj pesmi, oni su se „razbliznačili i onebratili” (1981: 185).

Udaljujući se do suparnika i oponenta, mitska braća vezuju za sebe binarno suprotstavljene nizove: *smrtni: besmrtni, ljudski: božanski, nebeski: zemaljski, istočni: zapadni, aktivni: kontemplativni*, „*pobednik junaka*”: „*blaženi sin neba*” (v. Nodilo 1981: 188–191). U dualnim sistemima, mitski blizanci, simboli svetlosti i tame, dobra i zla, božanske besmrtnosti i ljudski smrtno sudbine, ostaju međusobno komplementarni likovi.²⁴

Braća Jakšići, u Nodilovoj interpretaciji (i pored svih metodoloških zamerki), dovedeni su, s dobrim razlogom, u vezu s mitskim blizancima (Ašvinima, Dioskurima) dualističke mitologije, pri čemu: „naša dva brata pretrpiše malne proces potpunoga počovječenja” (Nodilo 1981: 192). Predstave o smrtnom i besmrtnom bratu, oličenjima svetlosti i tame, jutarnje i večernje zvezde iz sazvežđa Blizanaca, iz mitskog supstratnog sloja pesme preslojene su, psihologizovane i „prevedene” u internacionalnu temu zavađene braće. Pritom, proces psihologizacije izveden je do kraja, a prostorno kodiranje, od mitološkog i epskog lokusa, postao je scenografija za ljudske drame i dileme, spoznaje i otkrovenja. Naracija se razdvaja u dva paralelna toka, pri čemu jedan prati brata – prestupnika, a drugi – pasivnog brata (potencijalnu žrtvu zločina) u privatnom prostoru – *bijelome dvoru*, gde, umesto otrovanog pića, dobija blagosloveni pehar, koji ga podseća na prošlost, pažnju i bliskost devera i snahe). Binarno su suprotstavljeni sigurni prostor doma i divlji, demonski prostor gore (u kojoj je *zeleno jezero* – stajaća voda, u usmenoj epici izuzetno negativno semantizovana i uvek povezana sa kakvom opasnošću), kuda se zaputio vinovnik zla.

„Dmitar lovi cijel dan po gori,
 „I ne može ništa uloviti;
 „Namjera ga pred veče nanese
 „Na zeleno u gori jezero,
 „U jezeru utva zlatokrila,

²⁴ „Često se parovi blizanaca opisuju tako da simbolišu dualni sistem temperamenata – jedan je smrtni, drugi besmrtni, jedan je blagi, pasivni i introvertan, drugi je dinamičan, agresivan i ekstrovertan. Ponekad se opisuju kao par čija se komplementarnost ne da prevazići” (Biderman 2004: 39). Blizanci (gemini) u astrologiji dobili su mesto trećeg znaka zodijaka, sazvežđe i horoskopski znak (21. 5–22. 6.), oni su „vazdušni znak sa značenjem dualnosti, razdvajanja, oprečnosti, sličnosti i umnožavanja” (Isto).

„Pusti Dmitar sivoga sokola,
„Da uvati utvu zlatokrilu,
„Ona mu se ne da ni gledati,
„Nego ščepa sivoga sokola
„I slomi mu ono desno krilo. (SNP II 1988: br. 98, st. 64–73).

Simbolika prostornih (*bjeli dvori: gora, jezero*) i vremenskih relacija (jutarnji/večernji položaj Danice, odnosno zvezda iz sazvežđa Blizanaca) značajno modeluju ukupno značenje pesme. Smrtni ishod kao pravična kazna za surevnjivog, nemilosrdnog i sujetnog brata, koji je zbog omraze spreman na ubistvo nevinoga brata, izostao je. Dmitar, inicijator zla, udaljava se iz sigurnog prostora doma i dolazi u tipski prostor inicijacije (u goru), opetujući etapu obredne izolacije, bez kajanja, svesti o težini greha i sopstvenoj krivici.²⁵ Oni će ga sustići naknadno.

Spoznaja sopstvene sudbine u bliskoj budućnosti i otkrivanje sve težine i užasa zločina dolazi iz sfere *onostranog*, kao novo čudo (kada ga utva pozledi, osakaćeni „*soko njemu piskom odgovara:/ „Meni jeste bez krila mojega,/ „Kao bratu jednom bez drugoga.*”). Jedan brat se pred drugim, u objavi *onostranog* numena izjednačava sa imanentnim delom bića, jednim od udova. Ova objava, prožeta opominjućim nagoveštajem mračne budućnosti bez brata prelazi iz neodređene strepnje u jasnu svest o sopstvenoj krivici i kazni: „kajanje mora prožeti krivca i izvesti ga do preobražaja srazmernog veličini greha” (v. Dizdarević Krnjević 1997: 106).

Smrtni greh bratoubistva konkretizuje se sada pred njim, u sokolovom udesu, u svoj svojoj strahoti: spoznavši ga i pokajavši se, Dmitar žuri da zaustavi ono što je sam, u nastupu gneva i jarosti, u momentu srdite plahovitosti, nepromišljeno pokrenuo. Ipak, nepovoljna znamenja nastavljaju da se nižu: sudbina deluje još jednom – na granici prirode i kulture, na čekmek-ćupriji, vranac lomi prednje noge, ne mogavši da savlada granicu. Dmitar se vraća sam, bez konja i sokola, kao pokajnik i preobraćenik, dok trajno osakaćene životinje (a nekada predmet zavisti i razdora) postaju žrtveni supstituti junaka (zamenske žrtve²⁶). Međutim, kazna postoji, a preneti je na (žrtvovane) životinje.

²⁵ „Ali kao što mora da ode, tako mora i da se vrati sa novim iskustvom, poput davnih heroja koji u drugom svetu stižu mudrost i saznaju svoju sudbinu [...] Srditi odlazak nije posebno motivisan, ali je zato povratak dobio dubinsku motivaciju, mistični doživljaj posledice koja se nije odigrala onamo gde je trebalo, nego baš pred Dmitrom, daleko od kuće i u budućoj perspektivi” (Dizdarević Krnjević 1997: 103).

²⁶ O simbolici žrtvenog jarca, koji na sebe preuzima grehe pojedinaca ili čitave zajednice – v. Mihajlovna Frejdenberg 2011: 192–196.

7. MUDRA LJUBA ANĐELIJA: NAČELO POMIRENJA I GLAVNA JUNAKINJA PESME O JAKŠIĆIMA

Anđelija u pesmi okarakterisana je ne samo tipskim imenom (čija su simbolika i etimološko značenje ovog stajaćeg imena, od korena *angel, koji semanzituje suštinu njenoga bića dovoljno transparentni), već i potpunom adekvatnošću imena i nosioca, predodređenom u gestu velike žrtve i odricanja. Ona izlazi iz svoje tragične pozicije: poslušati muža i ogrešiti se o devera (konsekventno i o religiozne principe, o samo ustrojstvo kosmosa), ili ne poslušati ga i ogrešiti se o strogu patrijarhalnu normu) nalazi u trenutku pre dolaska u dom (up. Kleut 2012: 174) – kada se, obrednom magijom dodira – ispijanjem iz čaše molitvene, ritualno srodila s deverom. Prisustvo i aktivna uloga žene (trećeg člana) u pesmi izmiruje raskinuto dvojstvo i simbolizuje promenu iz temelja. Plemenita ljubav Anđelija istupa kao glavni nosilac etičkih vrednosti, ali i pozitivno načelo, koje miri ambivalentnost dvojstva (braću-suparnike). Ona korelira sa ženskom, nebeskom perspektivom Danice, koja „otvara” pesmu (pričom o čudu, iz perspektive kosmičkog prologa). Ljubinim rečima, kao konačnom presudom, pesma završava.

Posle njenih reči nema zatvaranja mitološkog okvira – pesma ostaje otvorenoga kraja. Anđelijine reči čine kulminativnu tačku pesme, a čin žrtvovanja čaše i izmirenje braće potvrđuju su drevnog, moćnog zakona – trijumf večnih vrednosti, etičkih i socijalnih normi, vezanih za nepovredivost, sakralnost odnosa među braćom). Stoga, jasno je zašto izostaje zatvaranje kompozicionog prstena: ono što je najznačajnije – to je u završnici već rečeno, te ona ne trpi više nijedan (suvišan) stih. Anđeliji, poput sudije od koga se s nestrpljenjem iščekuje konačna presuda, dodeljene su ove izmiriteljske, isceljujuće i oslobađajuće reči: „*Nijesam ti brata otrovala,/ Veće sam te s bratom pomirila*”“. Simboli feudalnog gospodstva zauvek nestaju, a glorifikuju se humane vrednosti, čiji je nosilac mudra anđelolika ljubav.

Saodnosno tome, prilikom sinteze, u samoj završnici nastavnog rada na pesmi, potrebno je istaći da je upravo to dovelo do promovisanja njenog lika u rang *junakinje* pesme (što je vrlo retko u srpskoj usmenoj junačkoj epici), budući da je ona nosilac etičke snage i junaštva višeg reda. Isto tako, prilikom univerzalizacije i aktuelizacije značenja i vrednosti pesme, trebalo bi odoleti iskušenju generalizacije i uvođenja u značenjski spektar pesme nekih sugestivnih ili niskoproduktivnih pitanja rezonerskog tipa, koji učenike suštinski udaljuju od smislenih ishodišta koje otvara ova pesma, poput: „Budući da je ova pesma samo slika srpskog društva posle kosovskog poraza u malom, šta nam narodni pevač poručuje Anđelijim postupkom? Na koji način je prema pesmi 'Dioba Jakšića' tragedija Srba posle Kosova mogla da se izbegne?” (Pasternak 2010: 157) i sl. Pesma sobom predodređuje dovoljno kvaliteta

eda bi se ovakve zamke banalizacije nastavne interpretacije uspešno izbegle. Njena vrednost došla bi do posebnog izražaja ukoliko bi se, u okviru aktivnosti podstaknutih doživljenim i saznatim, ova pesma uporedila sa drugim svojim varijantama.²⁷ Takvo poređenje ponajbolje bi pokazalo zašto je varijanta Vukovoga oca Stefana misaono kompleksnija, produbljenija, umetnički dorađenija i emocionalno bogatija od svih ostalih.

IZVORI

- Bogišić, V. (2004). *Pravni običaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Albaniji*. izabrana djela, knj. 3, Podgorica – Beograd: CID – Službeni list.
- Pravilnik 5 (2007–2013). *Pravilnik o nastavnom planu za drugi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i nastavnom programu za peti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 6/2007, 2/2010, 7/2010 – dr. pravilnik, 3/2011 – dr. pravilnik, 1/2013, 4/2013, 11/2016, 6/2017, 8/2017, 9/2017 i 12/2018).
- Pravilnik 5 (2016–2018). *Pravilnik o nastavnom planu za drugi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i nastavnom programu za peti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 11/2016, 6/2017, 8/2017, 9/2017 i 12/2018), Pristupljeno 20. 9. 2025. URL <http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2018_07/t07_0092.htm>.
- Pravilnik 6 (2008–2013). *Pravilnik o nastavnom programu za šesti razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 5/2008, 3/2011 – dr. pravilnik i 1/2013)
- Pravilnik 7 (2009–2013). *Pravilnik o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 6/2009, 3/2011 – dr. pravilnik i 8/2013).
- Pravilnik 7 (2019–2020). *Pravilnik o nastavnom programu za sedmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 5/2019 i 1/2020). Pristupljeno 20. 9. 2025. URL <http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2020_01/t01_0231.htm>.
- Pravilnik 8 (2010–2013). *Pravilnik o nastavnom programu za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 2/2010, 3/2011 – dr. pravilnik i 8/2013).

²⁷ Takvo poređenje naročito se pokazuje zahvalnim u prvom razredu srednje škole, budući da je tematska (ali ne i fabulativna i strukturna) varijanta ove pesme (*Opet Dioba Jakšića* – SNP II; br. 99) programom takođe predviđena za obradu.

- Pravilnik 8 (2019). *Pravilnik o nastavnom programu za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 11/2019). Pristupljeno 20. 9. 2025. URL <http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t2019_08/t08_0247.htm>.
- Pravilnik gimn. (1990–2017). *Pravilnik o nastavnom programu za gimnaziju*. (Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik, br. 5/90 i “Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik”, br. 3/91, 3/92, 17/93, 2/94, 2/95, 8/95, 23/97, 2/2002, 5/2003, 10/2003, 11/2004, 18/2004, 24/2004, 3/2005, 11/2005, 2/2006, 6/2006, 12/2006, 17/2006, 1/2008, 8/2008, 1/2009, 3/2009, 10/2009, 5/2010, 7/2011, 4/2013, 14/2013, 17/2013, 18/2013, 5/2014, 4/2015, 18/2015, 11/2016, 13/2016 – ispr. i 10/2017 – ispr.).
- Алигијери. Д. (1996). *Божанствена комедија*. Подгорица: ЦИД. [Aligijeri. D. (1996). *Božanstvena komedija*. Podgorica: CID.]
- Рјечник (1952). Стефановић Караџић, В. (1852). *Српски рјечник, истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*. Беч: Штампарија јерменскога манастира. [Rječnik (1952). Stefanović Karadžić, V. (1852). *Srpski rječnik, istumačen njemačkim i latinskim riječima*. Beč: Štamparija jermenskoga manastira.]
- Стефановић Караџић, В. (1957). *Живот и обичаји народа српскога*. Београд: Српска књижевна задруга. [Stefanović Karadžić, V. (1957). *Život i običaji naroda srpskoga*. Beograd: Srpska književna zadruga.]
- Стефановић Караџић, В. (1965). *Мала простонародња славено-сербска пјеснарица*: Сабрана дела Вука Караџића, књ. 1, прир. В. Недић. Београд: Просвета. [Stefanović Karadžić, V. (1965). *Mala prostonarodnja slaveno-serbska pjesnarica*: Sabrana dela Vuka Karadžića, knj. 1, prir. V. Nedić. Beograd: Prosveta.]
- СНП II (1988). Стефановић Караџић, Вук. *Српске народне пјесме. Књига друга у којој су пјесме јуначке најстарије*. Сабрана дела Вука Караџића, књ. 5, прир. Р. Пешић. Београд: Просвета. [SNP II (1988). Stefanović Karadžić, Vuk. *Srpske narodne pjesme. Knjiga druga u kojoj su pjesme junačke najstarije*. Sabrana dela Vuka Karadžića, knj. 5. prir. R. Pešić. Beograd: Prosveta.]
- СНП IV (1988). Стефановић Караџић, В. *Српске народне пјесме: књига четврта у којој су пјесме јуначке новијих времена о војевању за слободу*. Сабрана дела Вука Караџића, књ. 7, прир. Љ. Зуковић. Београд: Просвета. [SNP IV (1988). Stefanović Karadžić, V. *Srpske narodne pjesme: knjiga četvrta u kojoj su pjesme junačke novijih vremena o*

vojevanju za slobodu. Sabrana dela Vuka Karadžića, knj. 7, prir. Lj. Zuković. Beograd: Prosveta.]

LITERATURA

- Nodilo, N. (1981). *Stara vjera Srba i Hrvata*. Split: Logos.
- Sivi soko. (2025). Sivi soko, u *Turistički vodič Srbije*. Pristupljeno 23. 9. 2025. URL <<http://www.turistickiklub.com/sadrzaj/sivi-soko>>.
- Гура, А. (2005). *Симболика животиња у словенској народној традицији*. Београд: Бримо – Логос – Глобосино Александрија. [Gura, A. (2005). *Simbolika životinja u slovenskoj narodnoj tradiciji*. Beograd: Brimo – Logos – Globosino Aleksandrija.]
- Детелић, М. (1992). *Митски простор и епика*. Београд: Српска академија наука и уметности: Ауторска издавачка задруга Досије [Detelić, M. (1992). *Mitski prostor i epika*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti – Autorska izdavačka zadruga Dosije.]
- Детелић, М. (1996). *Урок и невеста – поетика епске формуле*. Београд: САНУ – Балканолошки институт, Крагујевац: Универзитет у Крагујевцу – Центар за научна истраживања [Detelić, M. (1996). *Urok i nevesta – poetika epske formule*. Beograd: SANU – Balkanološki institut, Kragujevac: Univerzitet u Kragujevcu – Centar za naučna istraživanja.]
- Детелић, М. (2008). Формулативност и усмена епска формула. у *Српско усмено стваралаштво*, ур. Н. Љубинковић и С. Самарџија (Београд: Институт за књижевност и уметност): 119–146. [Detelić, M. (2008). Formulativnost i usmena epska formula, u *Srpsko usmeno stvaralaštvo*, ur. N. Ljubinković i S. Samardžija (Beograd: Institut za književnost i umetnost): 119–146.]
- Диздаревић Крњевић, Х. (1997). *Утва златокрила: делотворност традиције*. Београд: „Филип Вишњић”. [Dizdarević Krnjević, H. (1997). *Utva zlatokrila: delotvornost tradicije*. Beograd: „Filip Višnjić”.]
- Илић, П. (2006). *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси*. Нови Сад: Змај. [Ilić, P. (2006). *Srpski jezik i književnost u nastavnoj teoriji i praksi*. Novi Sad: Zmaj.]
- Клеут, М. (2012). *Из Вукове сенке: огледи о народном песништву*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије. [Kleut, M. (2012). *Iz Vukove senke: ogledi o narodnom pesništvu*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.]
- Михајловна Фрејденберг, О. (2011). *Поетика сужеа и жанра*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

- [Mihajlovna Frejdenberg, O. (2011). *Poetika sižea i žanra*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.]
- Мркаљ, З. (2011). *На часовима српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике. [Mrkalj, Z. (2011). *Na časovima srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike.]
- Неговање културе српског народа и развијање националног идентитета: приручник за наставнике у основном образовању и васпитању* (2024), ур. С. Милошевић Јешић. Београд: Завод за унапређивање образовања и васпитања. [*Negovanje kulture srpskog naroda i razvijanje nacionalnog identiteta: priručnik za nastavnike u osnovnom obrazovanju i vaspitanju* (2024), ur. S. Milošević Ješić. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.] Pristupljeno 22. 9. 2025. URL <<https://zuov.gov.rs/wp-content/uploads/2021/10/Prirucnik-negovanje-kulture.pdf>>.
- Николић, М. (2009⁵). *Методика наставе српског језика и књижевности*. Београд: Завод за уџбенике. [Nikolić, M. (2009⁵). *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike.]
- Пастернак, Б. (2010). *Интерпретација епске народне поезије у средњој школи*. Нови Сад: Академска књига. [Pasternak, B. (2010). *Interpretacija epske narodne poezije u srednjoj školi*. Novi Sad: Akademska knjiga.]
- Пешикан-Љуштановић, Љиљана. (2002). *Змај Деспот Вук. Мит, историја, песма*. Нови Сад: Матица српска. [Pešikan-Ljuštanović, Ljiljana. (2002). *Zmaj Despot Vuk. Mit, istorija, pesma*. Novi Sad: Matica srpska.]
- Ранке, Л. (2019). *Србија и Турска у деветнаестом веку*. Нови Сад: Академска књига. [Ranke, L. (2019). *Srbija i Turska u devetnaestom veku*. Novi Sad: Akademska knjiga.]

Dragoljub Ž. Perić
University of Novi Sad

TEACHING INTERPRETATION OF ORAL EPIC POEM *DIOBA JAKŠIĆA* IN A CORRELATED INTERDISCIPLINARY FRAMEWORK (Opportunities and Constraints of Integrated Learning)

Summary

This paper presents one possible approach to teaching the poem *Dioba Jakšića*, grounded in the thematic and cross-curricular integration of various subjects (History, Geography, Biology, Religious Education, etc.). The first section explores the national-ideological significance of the Serbian oral epic tradition and its representation within the national curricula, framing the broad educational context in which the learning outcomes and

standards for interpreting this poem are situated. The second section provides both a broader historical contextualization of the poem and a more specific placement within the cycle of epic poems about the Jakšić family, offering a foundation for its historical relevance. The third section shifts the interpretative focus to the universal theme of fratricide, drawing parallels with biblical narratives and other literary works that address the same theme, thus establishing a connection with the content of the subject Religious Education. The fourth section investigates the symbolism of the *prayer cup* in folklore as a gift from the bride to her brother-in-law, uncovering its deeper cultural and narrative meanings. The fifth section examines reciprocal gifts – the horse and the falcon – as typical feudal and heroic symbols. Their symbolic and allegorical meanings are explored in connection with the content of subjects Biology and Geography. In the sixth section, the antagonism between twin brothers is analyzed through the lens of dual mythological systems, presenting the fratricide motif as both the mythological framework of the poem and the mechanism of ritual replacement through the use of a substitute victim. Finally, the seventh section interprets the character of the noblewoman Angelija as the poem's central heroine. She embodies the poem's ethical dimension and serves as the reconciler between the estranged brothers. The paper concludes by suggesting a comparative teaching approach using different versions of the poem, highlighting the superiority of the variant recounted by Vuk's father, Stefan, over other existing versions.

Keywords: thematic interdisciplinary correlation, teaching interpretation, interdisciplinarity, epic poetry, folklore, symbolism, archetype.

Primljeno: 20. 9. 2025.
Prihvaćeno: 23. 10. 2025.